

Особливості формування іменного стипендіального фонду (за матеріалами «Журнала министерства народного просвещения»)

«Журнал министерства народного просвещения» (ЖМНП) містить цінну інформацію про заснування особистих стипендій та благодичність у сфері освіти. Звернемось до матеріалів ЖМНП за 1877 р. та зробимо відбір матеріалів, які характеризують ситуацію зі створенням нових стипендій на півдні Російської імперії. Проаналізуємо, якими були джерела створення стипендіального фонду.

Інформація про заснування нових стипендій знаходиться у журналі в розділі «Урядові розпорядження», адже рішення про заснування приймалися на самому високому рівні, тобто наказ підписував сам імператор. Документ, датований 4 квітня 1877 р., «Про заснування стипендії при харківській жіночій Маріїнській гімназії» свідчить: «Піклувальник ради Харківської Маріїнської гімназії клопотав про заснування за заповітом харківського купця Миколи Федоровича Надєждіна стипендії. Капітал в 1000 р. щоб залишався назавжди недоторканим, а відсотки з нього будуть вживатись на оплату за навчання однієї дівчини з вибору піклувальника ради гімназії, яка іменувалася б „Стипендіатка купця М. Ф. Надєждіна“» [1, с. 35]. Особи-

стість купця 2-ї гільдії Миколи Федоровича Надєждіна була досить значною. Відомо, що у 1868 р. саме він здійснював перебудову комплексу споруд присутніх міст у Харкові, що було дуже вигідним державним замовленням [5, с. 178].

5 травня 1877 р. датується ще один документ, що відноситься до стипендій Харківської Маріїнської гімназії. В цей день була заснована стипендія імені Т. Л. Зібер. «На відсотки з капіталу в 500 р., які були пожертвовані статським радником Зібером, засновується одна стипендія. Капітал повинен залишатися недоторканим і зберігатися на розсуд ради попечителів гімназії в державному банку або в іншій кредитній установі. Відсотки повинні бути вжиті для оплати обов'язкових предметів гімназії для однієї з найбідніших учениць, що відрізняється гарною поведінкою і старанністю. Право вибору належить попечителю гімназії. Учениця, яка користується стипендією, носить іменування „Стипендіатка Тетяни Леонтіївни Зібер“» [1, с. 45]. Нажаль, встановити більш докладно особисті данні на Т. Л. Зібер поки не вдалось, але відомо, що клопотав про заснування стипендії статський радник А. П. Зібер. І ще 2 травня 1877 р. у ЖМНП був надрукований документ «Про заснування стипендії при Харківській маріїнській жіночій гімназії». Ішлося про таке: «А. П. Зібер представив в опікунську раду жіночої гімназії цілком оплачене свідоцтво за № 5870 на п'ятсот рублів для отримання 5 % квитка державного банку 4-го випуску, з проханням про клопотання про прийняття цього капіталу для встановлення на відсотки з нього при згаданій гімназії однієї стипендії імені „Тетяни Леонтіївни Зібер“. Государ імператор по... доповіді міністра народної просвіти... височайше зволив на створення означеної стипендії. При цьому його імператорської величності угодно було милостиво наказати дякувати жертводавцю» [1, с. 4].

16 травня 1877 р. надрукований документ «Про заснування стипендії при Київській 2-й гімназії». В ньому йшлося про те, що загальні збори членів Київського міського товариства взаємного кредиту бажають висловити вдячність керуючому справами цього товариства статському раднику Густаву Ейсману за

«плідну безкоштовну працю на цій посаді протягом шести років». Члени товариства пожертвували на користь Київської 2-ї гімназії капітал в 4000 рублів для затвердження стипендії його імені. Для цього вони перевели до Київської контори державного банку цей капітал під 4,5 % річних на 10 років. Після доповіді міністра народної освіти государ імператор милостиво зволив прийняти зазначений капітал і на відсотки з оного встановити при Київській 2-й гімназії одну стипендію з найменуванням її «імені Густава Івановича Ейсмана» [1, с. 254]. Особа Г. І. Ейсмана є дуже значною. Його сім'я приїхала до Києва ще у 1812 р. У цей рік до міста прибув Ю. Ейсман, який виконував обов'язки пастора місцевої лютеранської громади понад три десятиліття. Його син — власник однієї з перших в Києві приватних аптек, з 1858 р. почав забудовувати свою садибу на Великій Житомирській за проектом архітектора Беретті. В єдиній стилістиці пізнього класицизму були побудовані триповерховий будинок, двоповерховий житловий флігель і одноповерхові цегляні будівлі. У 1862 р. садиба за заповітом перейшла до Г. Ейсмана. К тому часу він, отримавши ґрунтовну домашню освіту, в 1841 році вступив на юридичний факультет Імператорського університету Св. Володимира, який закінчив 1845 р. і отримав ступінь кандидата права. У 1847 році він захистив дисертацію на ступінь магістра цивільного права і в вересні 1848 року обійняв посаду ад'юнкта на кафедрі цивільного права в Київському університеті. З 1856 року обіймав посаду секретаря юридичного факультету університету, 1861 року отримав чин статського радника. З 1863 року був членом і фактичним керівником міської комісії по введенню збору з міського нерухомого майна, у 1868 році був обраний членом ради Міського товариства взаємного кредиту, а в 1871–1879 роках був його керівником. На перших після прийняття нового Міського положення виборах до міської думи в січні 1871 року Г. Ейсман був обраний до числа голосних, увійшов до складу міської управи як керівник будівельної справи. У 1872 році вперше був обраний міським головою. Потім він ще неодноразово обирався на цю посаду [4, с. 198–199]. «Був керівником авторитарного типу, але заради

справи не шкодував сил і енергії, іноді за свій рахунок забезпечуючи вирішення муніципальних проблем» [3, с. 37–38].

В статті від 18 травня 1877 р. в «Положенні про стипендії статського радника Густава Івановича Ейсмана в 2-й Київській гімназії» говорилось про те, що стипендія призначається за вибором опікунської ради гімназії. Вона призначається одному з неспроможних платити за навчання вихованців гімназії, який має успіхи в науках і відрізняється відмінною поведінкою. Він буде проживати у спільній квартирі при гімназії, яка також буде оплачена за рахунок стипендії. Якщо ж стипендіат буде родом з Києва, то гроші на утримання будуть надані його родичам [1, с. 595].

Ще одним прикладом заснування стипендії на честь успішної багаторічної службової діяльності є документ від 16 травня 1877 р. В ньому йдеться про заснування стипендій в Сімферопольській жіночій гімназії. «З нагоди виповнення 13 вересня 1876 р. п'ятдесятиріччя служби в офіцерських чинах статського радника Кашкадамова, що є попечителем богадільні Таранова-Білозерського, його товариші по службі, по професії лікарі, і багато хто з громадян міста Сімферополя побажали вшанувати пам'ять настільки тривалої діяльності Кашкадамова, розпочавши добровільну підписку, щоб зібрати кошти на заснування стипендії його імені в Сімферопольській жіночій гімназії» [1, с. 256]. Було зібрано за передплатою 435 р. На ці кошти були придбані заставні листи Херсонського земельного банку за номінальною вартістю на 500 р. Фундатори стипендії наголошували на тому, щоб статський радник Кашкадамов сам здійснював вибір стипендіатів, і з відсотків з означеного капіталу, в кількості 27 р. 50 коп. на рік, 25 р. було б вжито на сплату за навчання стипендіатки, а 2 р. 50 коп. — на навчальні для неї посібники. Далі йшла приписка, що «Государ імператор зволив на установу зазначеної стипендії» [1, с. 256].

Продовжує цей ряд і заснована 24 червня 1877 р. стипендія при Олександрівському ремісничому училищі в м. Києві. «Государ імператор зволив на установі при Олександрівському ремісничому училищі в м. Києві, в рахунок відсотків з пожер-

твуваного товариством Кальникського бурякоцукрового заводу капітал в 4000 руб., стипендії імені директора цього товариства, швейцарського підданого Фрідріха Єнні» [1, с. 256]. Сім'я підприємців Єнні є дуже відомою в Україні. Що ж до Фрідріха Мельхіоровича Єнні та заснування цукрового заводу в Кальнику, то в дослідженні Г. Казьмирчука та М. Казьмирчук знаходимо наступну інформацію. Ф. М. Єнні, будучи директором цукрового і рафінадного заводів графа Браницького в Ольшані, утворив у Кальнику Товариство на вірі із п'яти осіб. Тобто він створив перше акціонерне Товариство в цукровій промисловості імперії на паях. Згодом компаньйони придбали у графа В. Потоцького Кальникське помістя Київської губернії Липовецького повіту з розташованим у ньому цукровим заводом та іншими будівлями і машинами, а також із землею, лісами, угіддями і всім майном. За дорученням власників саме Ф. М. Єнні очолив керівництво підприємством [2, с. 214–215].

Отже, навіть аналіз документів ЖМНП за один рік надає можливість зробити висновок про широке коло благодійників. Серед них були як окремі приватні особи, так і колективи жертводавців. Слід звернути увагу на престижність участі у наданні допомоги учням, що мали скрутні матеріальні обставини. Про це свідчить прийняття рішення про створення стипендій на самому високому рівні.

1. Журнал Министерства народного просвещения. — СПб : Типография В. С. Балашева, 1877. — 810 с.

2. Казьмирчук Г. Д. Роде наш красний: Село Кальник. — Кн. III. До дослідження соціальних проблем села Кальника наприкінці XVIII – на початку XX ст. / Г. Д. Казьмирчук, М. Г. Казьмирчук. — К. : Логос, 2010. — 264 с.

3. Салій І. М. Обличчя столиці в долях її керівників / Іван Миколайович Салій [ред. В. Ковалинський]. — К. : Довіра, 2008. — С. 37–38.

4. Эйсман Густав (Адольф) Иванович // Русский биографический словарь. — СПб –М., 1896–1918. — Т. XXIV. — Шапов-Юшневский / Издаваемый Императорским Русским Историческим обществом. — СПб : Типография Главного Управления Уделов, 1912. — С. 198–199.

5. Энциклопедия фамилий харьковской губернии. Книга первая.
— Харьков : Харьковский частный музей городской усадьбы,
2011. — 262 с.

